

Miroslav Akmadža

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod)

ŽUPNIK LJUDEVIT PETRAK, KOMUNISTI I GRADNJA CRKVE U PLETERNICI

UDK 261.7(497.5 Pleternica) "19"

262.12 Petrak, Lj.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 9. prosinca 2008.

U radu se na temelju izvorne građe, na primjeru župe Pleternica, oslikava i analizira politika komunističkoga režima u Hrvatskoj prema pojedinim katoličkim župnicima i župama u ozračju sveukupnih crkveno-državnih odnosa. Primjer uskraćivanja dozvole za gradnju crkve, zbog komunističkim vlastima neprihvatljive osobe župnika Ljudevita Petraka, a na štetu svih vjernika, oslikava svu bezobzirnost prema Crkvi i njenim vjernicima.

Ključne riječi: Katolička crkva, komunistički režim, Ljudevit Petrak, župa Pleternica

Uvod

Ljudevit Petrak (1917.-1999.) imenovan je privremenim upraviteljem župe sv. Nikole u Pleternici 12. svibnja 1945., nakon što je ubijen njegov prethodnik župnik Franjo Radović.¹ Do tada je Petrak bio kapelan u istoj župi. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu imenovao je Petraka upraviteljem župe 5. lipnja 1945.² Petraka su komunističke vlasti smatrale neprijateljem. Tvrdili su da se kao mladi bogoslov u Zagrebu isticao kao vrlo ekstreman u odnosu prema partizanskom pokretu. Spočitavano mu je da je krajem rata u Pleternici uz sve crkvene obrede u zajedničku grobnicu pokapao na desetke Nijemaca. Nakon rata da je bio jedan od najreakcionarnijih svećenika na požeškom području, te da je vrlo agilan, snalažljiv i da mu je stalo do reputacije i do toga da napakosti državnim vlastima. Da ga nadbiskup Franjo

¹ Više o navedenom ubojstvu u: A. Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb 2007., 551-552.

² Lj. Petrak, *Pleternica vjekovima*, Pleternica 1979., 150-151.; Dopis o imenovanju, Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (dalje NAZ), Fond Nadbiskupskoga duhovnoga stola (dalje NDS), br. 4513/1945.

Šeper jako cijeni, što mu je dao do znanja. Također da oko sebe uglavnom okuplja neprijateljske elemente.³

Nakon što su komunističke vlasti o Petraku stvorile navedenu sliku, nastojale su otežati njegovo djelovanje, ne mareći za potrebe vjernika i vršeći pritisak na crkvene vlasti da ga udalje iz župe Pleternica.

Rušenje crkve sv. Nikole

Još dok je Petrak bio kapelan, u prosincu 1944., uslijed borbi između ustaša i partizana u Pleternici donesena je odluka da se minira crkva sv. Nikole.⁴ Župnik iz razumljivih razloga, jer je knjigu pisao u vrijeme komunističke vladavine, ne navodi tko je minirao crkvu. Međutim, u jednoj "Informaciji" Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske iz 1964. navodi se da okolnosti rušenja crkve u Pleternici nitko nije utvrdio, ali da se iz informacija koje su dobili može zaključiti da su crkvu jednim dijelom srušili Nijemci a jednim dijelom partizani.⁵ O rušenju crkve ipak postoji svjedočanstvo tadašnjega župnika Franje Radovića. On u pismu od 24. veljače 1945. detaljno izvješćuje nadbiskupa Alojzija Stepinca o rušenju crkve. On u pismu izričito tvrdi da su crkvu minirali partizani, te da su ga poslije uvjeravali da su ustaše prije odlaska postavili eksplozivnu napravu koja je kasnije eksplodirala. Međutim Radović piše Stepincu da to nije istina jer da ustaše nisu ulazile u crkvu. Također izvješćuje da su partizani nakon tih zbivanja u logore odveli oko 40 ljudi, među kojima i one koji su izjavljivali da su partizani srušili crkvu. Radović ih je uporno pokušavao izvući iz logora, a onda su mu partizani zaprijetili da će, ako se nastavi zalagati za logoraše, i on završiti u logoru. Logoraši su pušteni tek nakon što su 8. veljače 1945. ustaše ponovno ušle u Pleternicu. Župnik navodi da se narod tada preporodio, zasićen partizanskoga terora. Župnik na kraju piše da će čim borbe završe krenuti u gradnju crkve i kad to obavi da će moći mirno predati Bogu dušu.⁶ Međutim, kao što je spomenuto, ta mu se želja nije ostvarila jer je uskoro ubijen. I njegov nasljednik Petrak u jednoj žalbi Kotarskom narodnom sudu u Slavonskoj Požegi iz 1954. navodi da su crkvu minirali partizani.⁷

Župnika je posjetio svećenik partizan Franjo Didović, te zajedno s njim obišao ruševinu crkve. Uskoro je Didović javio da su partizani obećali izgraditi novu crkvu. U nedostatku crkve mise su se služile u Vatrogasnom domu

³ "Informacija o gradnji RKT crkve u Pleternici, traženje gradjevinske dozvole i prošteništa", prilog za sjednicu komisije za vjerska pitanja SRH, od 8. veljače 1964. (dalje "Informacija"), Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama (dalje KOVZ), Zapisnici, knj. 6.

⁴ Lj. Petrak, n. dj., 154.

⁵ "Informacija", prilog za sjednicu komisije za vjerska pitanja SRH, od 8. veljače 1964., HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 6.

⁶ NAZ, NDS, br. 1933/1945.

⁷ NAZ, NDS, br. 4559/1954. u br. 2634/1964.

u Pleternici.⁸ Petrak će kasnije, tj. 1. kolovoza 1949. na zahtjev Povjereništva za unutrašnje poslove u Požezi, morati potpisati izjavu da će, ako se nađu pogodne prostorije, u roku od tri tjedna prestati služiti Misu u Vatrogasnom domu. Nadbiskupski duhovni stol preporučio mu je da u tom slučaju potraži zaštitu kod utjecajnog predstavnika komunističke vlasti u Slavoniji, Slavka Komara.⁹

Nakon ulaska partizana u Pleternicu, Petrak je smjestio župni stan u privatnu kuću Đure Grgića, gdje je ostao do srpnja 1950. godine.¹⁰ Župni stan je bio devastiran i trebalo ga je urediti. Petrak se odlučio na ubrzano uređenje župnoga stana kad je dobio obavijest da će nadbiskup beogradski u miru Rafael Rodić i pomoćni biskup zagrebački Josip Lach u Pleternici dijeliti krizmu, koja u Pleternici nije dijeljena još od 1938. godine. Tako je župni stan na brzinu obnovljen.¹¹

Oduzimanje crkvenoga zemljišta

Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz kolovoza 1945. župama je oduzimano sve obradivo zemljište iznad 10 hektara površine. Rasprava o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije za župu Pleternica održana je u Požezi 20. ožujka 1946. godine uz nazočnost župnika Ljudevita Petrak, Mjesnog agrarnog odbora i mjesnih agrarnih interesenata. Župa je posjedovala po raznim naslovima s danom 28. kolovoza 1945. godine 74 j. 111 čhv. zemljišta. Odlukom Okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavonskom Brodu o utvrđivanju objekata agrarne reforme i kolonizacije od 29. ožujka 1946. godine župi je ostavljeno po osnovi zemljišnog maksimuma 17 j. 414 čhv. zemljišta. Za svrhe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirano je 56 j. 1297 čhv. zemljišta (preko 50 % kvalitetne oranice). Po izvješću dekana Pipinića župi je među ostavljenim zemljištem ostavljeno dosta šikare. Zbog toga što je u ostavljenom maksimumu bilo i neplodnog zemljišta, župnik Petrak uložio je žalbu Odjelu za agrarnu reformu i kolonizaciju Ministarstva poljoprivrede i šumarstva. Žalba je djelomično uvažena, te je 16. listopada 1946. godine donesena drugostupanjska odluka kojom se župi ostavlja po osnovi zemljišnog maksimuma 17 j. 604 čhv. obradivog zemljišta, te 1025 čhv. neplodnog zemljišta, a u svrhe agrarne reforme i kolonizacije ekspropirira se 56 j. 82 čhv. zemljišta. Zahtjev žalitelja da se župi ostavi veći maksimum dok se ne sagradi nova crkva odbijen je jer za to ne postoji zakonska mogućnost.¹²

⁸ Lj. Petak, n. dj., 154-155.

⁹ NAZ, NDS, br. 3787/1949.

¹⁰ Lj. Petrak, n. dj., 157.

¹¹ Isto, 161.

¹² M. Akmadža, Provedba agrarne reforme na crkvenim posjedima u Požeškom dekanatu 1945.-1948. godine, *Zlatna dolina*, godišnjak Požeštine, VII(1)/2001., Požega 2001., 72.

Međutim i ono malo zemljišta što je župama ostajalo nakon agrarne reforme visoko je oporezivano, pa su župnici zbog nemogućnosti plaćanja poreza otuđivali ostatak zemljišta raznim korisnicima, najčešće seljačkim i poljoprivrednim zadrugama. Iz pisanih izvješća upravitelja župe Ljudevita Petraka Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu od 4. srpnja 1955. i 16. listopada 1955. vidljivo je da je još 1949. mjesnom NO-u predano na uživanje oko 13 jutara nadarbinskog zemljišta, te da o tome nije sastavljen nikakav zapisnik. S obzirom da na zahtjev župe zemljište nije vraćeno pokrenut je sudski spor koji do kraja listopada 1959. još nije bio završen.¹³

Pripreme za gradnju crkve

Župnik i vjernici željeli su što prije imati novu crkvu, te je Petrak formirao crkveni građevni odbor za gradnju nove župne crkve u Pleternici. Ideja je bila da se na mjestu porušene crkve izgradi spomen crkva a u parku nova župna crkva. Građevni odbor sazvaio je 12. svibnja 1946. masovni sastanak na trgu u Pleternici. Petrak je na sastanku tražio da se vjernici izjasne gdje žele da se sagradi nova crkva. Zaključeno je da građevni odbor iznese svoje želje mjesnim vlastima. Mjesni odbor Pleternica je obećao da će kada dobije u vlasništvo zemljište, dio zemljišta dati za gradnju crkve. Mjesni odbor dobio je zemljište za gradnju kulturnih ustanova, pa se postavilo pitanje spada li u te kulturne ustanove i crkva. Za gradnju crkve trebalo je novca a župa ga nije imala. Pritisnuta visokim porezima i naturalnom rentom, te oduzimanjem zemljišta došla je u nezavidan materijalni položaj.¹⁴ Župa je ostala i bez 45% svojega novca prigodom promjene novca zbog promjene valute. Tih 45% država je oduzela za potrebe obnove zemlje.¹⁵

U ožujku 1947. vjernici su bili uznemireni ubojstvom crkvene orguljašice Eulalije Kulier. Ona je u noći između 1. i 2. ožujka. 1947. odvedena iz svog stana, a nekoliko dana kasnije pronađena je mrtva u rijeci Orljavi kraj Pleternice, kamo su ju bacili ubojice. U pismu Nadbiskupskoga duhovnoga stola Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske od 16. travnja 1947. navodi se da je jedan od ubojica prepoznat, a za druge da se ne zna tko su. Da su bili obučeni u građansko odijelo i oboružani. Kad je pronađeno tijelo pokojnice, da je policija provela istragu samo o tome, tko je pokazao pokojničinoj sestri, gdje se nalazi tijelo pokojnice. Zatraženo je da se poduzme sve da se zaštite životi onih koji vrše crkvenu službu.¹⁶

¹³ NAZ, NDS, br. 3053/1959.

¹⁴ Lj. Petrak, n. dj., 162-164., NAZ, NDS, br. 2980/1959., 3053/1959. i 3224/1961.

¹⁵ Pismo Petraka Nadbiskupskome duhovnome stolu u Zagrebu, od 25. rujna 1945., br. 122/1945., NAZ, NDS, br. 7110/1945.

¹⁶ HDA, KOVZ, kut. 129, 392/47., pismo je potpisao generalni vikar Josip Lach.

Godine su prolazile a dozvole za gradnju nije bilo. Građevni odbor je skupljao potpise da uvjeri vlasti da građani žele crkvu. Petrak je s delegacijom pleterničke župe otišao u Zagreb, u Komisiju za vjerska pitanja, gdje ih je primio ministar i predsjednik Komisije, mons. Svetozar Ritig. Ritig im je obećao da će posredovati kod nadležnih vlasti da se izda dozvola za gradnju crkve u Pleternici. Međutim, nije bilo napretka, te je Petrak još nekoliko puta tražio od Ritiga da posreduje. U tom smislu Ritig mu je jednom prigodom dao pismo za Slavka Komara, moleći ga da on posreduje. Ritig je obećao i da će razgovarati s ministrom Zvonkom Brkićem, ne bi li on posredovao za gradnju crkve. Međutim, sve je ostalo na obećanjima, a Petrak je uporno obilazio predstavnike vlasti tražeći rješenje. U Pleternici se mnogo gradilo i mnogi su tražili od Petraka da im posudi dio materijala za gradnju crkve, uz obećanje da će se oni založiti za gradnju crkve. Petrak je davao ali nitko ništa nije ni vraćao niti se zauzimao za izdavanje dozvole za gradnju crkve.¹⁷

U jesen 1948. Petrak je u više navrata dovodio pojedine zidare da počnu graditi crkvu na mjestu srušene crkve. Međutim, kad god bi oni počeli raditi, policija bi ih potjerala s gradilišta. Kad se Petrak požalio mjesnim vlastima, rečeno mu je da država treba zidare a da se on snađe kako zna, te da ga nitko u radu neće smetati.¹⁸

Molba za dozvolu za gradnju crkve konačno je odobrena, te je Kotarski narodni odbor u Slavonskoj Požegi dodijelio građevinsku dozvolu za gradnju crkve u Pleternici 24. prosinca 1948., i to na temeljima porušene crkve.¹⁹

Početak gradnje nove crkve

Nacrt za gradnju crkve izradio je Požežanin Bobo Flajsig. Prvi radovi počeli su 6. ožujka 1949. Međutim, već oko podne građevinari su pozvani u Mjesni NO Pleternica gdje im je rečeno da prekinu radove. Petrak je pozvan u KNO Slavenska Požega, gdje mu je predsjednik KNO-a Đuka Drkulac kazao da je neprijatelj pucao u "narodnu vojsku", vlast je prisiljena obustaviti gradnju crkve. Petrak je i dalje bezuspješno obilazio predstavnike vlasti. Na kraju je odlučio nastaviti gradnju temeljem stare dozvole, ali su mu vlasti to zabranile, tvrdeći da je stara dozvola nevažeća i da treba zatražiti novu.²⁰

Početak ožujka 1950. zidari su opet počeli graditi crkvu, ali ih je policija odvela. Kad se Petrak požalio u Mjesnom NO-u Pleternice, rečeno mu je da crkvu ne smije graditi jer da je ona "tamnica čovječanstva a grobnica naroda". Petrak je ponovno počeo graditi crkvu u rujnu 1951. ali mu je Mjesni NO

¹⁷ Lj. Petrak, n. dj., 157-159.

¹⁸ Iz Petrakove žalbe Kotarskom sudu u Sl. Požegi, od 16. srpnja 1954., NAZ, NDS, br. 4559/1954. u 2634/1964.

¹⁹ Lj. Petrak, n. dj., 157-159.

²⁰ Isto, 159-160.

to opet zabranio tvrdeći da mora zatražiti novu građevinsku dozvolu. Petrak je ponovno podnio zahtjev za građevinsku dozvolu 20. studenoga 1951., ali je godinama nije uspio dobiti.²¹

Nakon što je s delegacijom vjernika posjetio KNO Slavonska Požega 13. studenoga 1954. u svezi s dozvolom za gradnju crkve, vjernici koji su bili u delegaciji stalno su preslušavani od strane mjesnih vlasti u Pleternici. I drugi vjernici, koji su na bilo koji način pomagali Petraku, imali su neugodnosti. Tako se vjernicima koji su slučajno pratili Petraka na putu kući nakon bogoslužja, prijetilo da bi mogli biti "za glavu kraći". Neki su vjernici nakon bogoslužja pozivani (nije navedeno od koga), da pričaju što je Petrak propovijedao.²²

Vatrogasci su 1954. zatražili da se isprazni Vatrogasni dom, čime bi vjernici ostali bez mjesta za služenje mise. Vjernici su se usprotivili selidbi, a vatrogasci su podnijeli tužbu sudu u Slavonskoj Požegi. Sud je u lipnju 1954. donio odluku da župa u roku od dva mjeseca mora iseliti iz Vatrogasnoga doma.²³ Petrak je 16. srpnja 1954. podnio žalbu Okružnom sudu u Sl. Požegi s napomenom da će iseliti čim dobije građevinsku dozvolu za gradnju nove crkve.²⁴ Sud je odbio žalbu, a vlasti su tvrdile da se bogoslužje može obavljati u župnom stanu. Vjernici su se i dalje odupirali selidbi, ali je u siječnju 1955. sudskim putem izvršena deložacija crkvenih predmeta iz Vatrogasnoga doma.²⁵

Petrak je još prije deložacije zatražio od općinskoga NO-a Pletrenica da mu dodjeli prostorije za bogoslužje. Općinski NO Pletrenica donio je 3. prosinca 1954. odluku, kojom se župi Pletrenica za potrebe bogoslužja dodjeljuje župni stan. Na to se Petrak žalio KNO-u u Sl. Požegi, koji je 5. siječnja 1951. odbio žalbu uz obrazloženje da su prostorije župnoga stana dostatne za bogoslužje.²⁶

U međuvremenu je velika skupina vjernika (300-500) pošla u KNO Sl. Požega zahtijevati dozvolu za gradnju crkve. Predsjednik KNO-a Đuro Stančković kazao im je da KNO ne brani gradnju crkve, niti će braniti, već da će voditi računa kako će građani doći do novca za gradnju crkve. Svu krivnju je prebacio na Petraka, koji je pitanje gradnje crkve mogao riješiti s vlastima preko svećeničkog udruženja. Kazao im je, neka Petrak prikupi sve potrebi-

²¹ Iz Petrakove žalbe Kotarskom sudu u Sl. Požegi, od 16. srpnja 1954., NAZ, NDS, br. 4559/1954. u 2634/1964.

²² Petrakovo pismo Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, br. 69/54., od 16. prosinca 1954., NAZ, NDS, br. 6149/1954.

²³ Lj. Petrak, n. dj., 165-166.

²⁴ NAZ, NDS, br. 4559/1954. u 2634/1964.

²⁵ Lj. Petrak, n. dj., 165-166.

²⁶ Pismo Petraka Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, od 27. veljače 1955., br. 18/1955., NAZ, NDS, br. 1569/1955. u 2634/1964.

to za izdavanje građevinske dozvole, pa da će onda KNO donijeti rješenje. Nije kazao kakvo rješenje. Petrak je pismom od 20. studenoga 1954. o svemu izvijestio Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, uz napomenu da će, ako ne dobije građevinsku dozvolu, delegacija vjernika ići u Maršalat u Beograd.²⁷

Ostavši bez mjesta za održavanje bogoslužja, Petrak je u proljeće 1955. počeo održavati bogoslužje na crkvištu porušene crkve. Međutim, vlasti su ga zbog toga prekršajno kaznile.²⁸ On se žalio Vijeću za prekršaje pri Državnom sekretarijatu za unutrašnje poslove NR Hrvatske, koje je 29. travnja 1955. riješilo žalbu u njegovu korist. Za potrebe križnoga puta Petrak i vjernici su na crkvištu improvizirali niskim zidovima postaje križnoga puta, Isusov grob i priručni oltar. Sudac za prekršaje zbog toga je kaznio Petraka 20. svibnja 1955. novčanom kaznom od 5000 dinara, ili 25 dana zatvora ako ne plati kaznu, jer da za navedene radove nije tražio građevinsku dozvolu. Petrak se žalio Vijeću za prekršaje pri Državnom sekretarijatu za unutrašnje poslove NR Hrvatske. U žalbi ističe da se ne radi ni o kakvoj čvrstoj građevini, nego improviziranom križnom putu za potrebe vjerskoga obreda, te da za to nije potrebna dozvola. Zanimljivo je da u ovoj žalbi Petrak navodi da su crkvu srušili partizani.²⁹ Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu je, na Petrakovu molbu, da bi ga zaštitio od tužbi, 15. studenoga 1956. donio odluku da se svete mise u Pleternici nedjeljom i blagdanima imaju služiti na temeljima porušene stare crkve.³⁰

Petrak je 4. srpnja 1955. izvijestio Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu da je od Urbanističkoga instituta u Zagrebu dobio odobrenu lokaciju za gradnju crkve, te da očekuje da će od KNO-a u Slavonskoj Požegi dobiti građevinsku dozvolu. Također, navodi, da će, ako ne dobije dozvolu, krenuti u Beograd i žaliti se samom Josipu Brozu Titu.³¹

Međutim dozvola nije stizala, a na Petraka su nastavljeni pritisci od strane policije. Zbog tih pritisaka Petrak je 20. rujna 1955. uputio predstavku NO-u Pleternica, u kojoj se žali na postupke zapovjednika policije u Pleternici Marka Derviša i njegova pomoćnika Stanka Rasonje. Podsjeća na njihove prijave zbog mise na crkvištu i gradnje improviziranoga križnoga puta, te maltretiranje vjernika i saslušavanje u policijskoj postaji zbog prikupljanja priloga za uzdržavanje župnika. Petrak također navodi da policajci maltretiraju vjernike zbog toga što voze župnika i materijal za gradnju crkve. Na kraju izvješćuje da je odlučio ne provoditi neke pastoralne obveze prema vjernicima, u strahu od mogućega kršenja zakona, te da će vjernike upućivati u

²⁷ NAZ, NDS, br. 5691/1954. u 2634/1964.

²⁸ Pismo Petraka Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, od 27. veljače 1955., br. 18/1955., NAZ, NDS, br. 1569/1955. u 2634/1964.

²⁹ NAZ, NDS, br. 4994/1955.

³⁰ NAZ, NDS, br. 1569/1955. u 2634/1964.

³¹ NAZ, NDS, br. 4994/1955.

policiju da traže mišljenje smije li župnik određenu obvezu smije li po zakonu provoditi. Da će tako postupati dok od NO Pleternica ili koje druge ustanove ne dobije tumačenje Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica. Sutradan je Petrak NO-u Pleternica poslao dodatak predstavci u kojoj izvješćuje da je u međuvremenu pozvan u policiju, gdje mu je Derviš kazao: "Stavljam vam do znanja da se nas ne tiču crkveni kanoni niti se na njih obaziremo jer za nas ne važe. Ne ćemo trpjeti ničiju samovolju i strogo ćemo voditi svako kretanje. Sada možete ići." Župnik je zatražio da mu to da napismeno, ali je njegov zahtjev odbijen. Petrak je navedene predstavke poslao i Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, uz molbu da i oni nešto poduzmu. Nadbiskupski duhovni stol je dopisom od 30. rujna 1955. izvijestio Petraka da će u svezi s navedenim uputiti predstavku Saveznom izvršnom vijeću FNRJ, a da on u svezi s ponašanjem policije, putem odvjetnika podnese tužbu. Nadbiskupski duhovni stol navedenu predstavku Saveznom izvršnom vijeću uputio je 31. listopada 1955. U predavci navodi sve postupke policije protiv Petraka, ističući da ti postupci imaju takve razmjere i oblike koji prelaze zakonske granice i poprimaju vid nedopuštenoga zastrašivanja katoličkoga svećenika. Zatraženo je da se takvim postupcima policije stane na kraj.³²

Vlastima je smetalo i to što je Petrak u Pleternici pokrenuo organizaciju prošteništa, tj. tvrdili su da želi stvoriti veliko prošteništa koje bi se zvalo prošteništa Majke Božje Sirakuške. Prva proslava Majke Božje Sirakuške održan je 1956. u nazočnosti oko 1800 vjernika, uglavnom s područja Pleternice. Broj vjernika na prošteništu povećavao se iz godine u godinu. Tako je 1957. na prošteništu sudjelovalo oko 3800, a 1959. oko 4000 vjernika sa širega požeškoga područja i susjednih područja. Po tvrdnjama predstavnika vlasti oko organizacije prošteništa posebice su bile aktivne žene i to većinom iz onih obitelji iz kojih je netko stradao u ratu u borbama protiv partizana. Vlasti su smatrale da je glavni cilj prošteništa sakupljanje novca za gradnju crkve. Također, da Petrak želi oživjeti kult Majke Božje Kraljice Hrvata, što je po njima imalo jaku neprijateljsku političku pozadinu.³³

Državne vlasti gradnju crkve uvjetuju micanjem Petraka iz Pleternice

Petrak je nastavio uporno tražiti građevinsku dozvolu za gradnju crkve. Poslije su vlasti tvrdile da je Petrak prvi put 5. ožujka 1959. službeno zatražio građevinsku dozvolu.³⁴ To je bilo netočno, jer je prvu dozvolu dobio 24. prosinca 1948. godine, koju su onda vlasti poništile, kao što je spomenuto na početku ovoga rada.

³² NAZ, NDS, br. 4994/1955.

³³ "Informacija", prilog za sjednicu komisije za vjerska pitanja SRH, od 8. veljače 1964., HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 6.

³⁴ "Informacija", prilog za sjednicu komisije za vjerska pitanja SRH, od 8. veljače 1964., HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 6.

Petrak se nakon spomenutoga podnošenja zahtjeva za novu dozvolu iz ožujka 1959. ponovno obratio i Urbanističkom institutu u Zagrebu, te u nadi pozitivnoga rješenja počeo pripremati građevinski materijal. Međutim, kada su radnici u travnju 1959. počeli izrađivati ciglu za gradnju crkve, vlasti su im i to zabranile.³⁵

Petrak u pismu od 9. svibnja 1959. izviješćuje Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, da je rekao mjesnim vlastima, ako je on razlog za ne dobivanje građevinske dozvole, neka daju dozvolu i on će otići. Predložio je i da se o gradnji crkve raspravlja na zboru birača u Pleternici. Izrazio je spremnost i da ide u Beograd rješavati problem građevinske dozvole. Nadbiskupski duhovni stol otpisao mu je 15. svibnja 1959. da podržava sva njegova nastojanja oko gradnje crkve.³⁶ Nedugo zatim Petrak je dostavio Nadbiskupskom duhovnom stolu svoju žalbu koju je podnio Sekretarijatu za privredu NOK-a Sl. Požega 27. svibnja 1959. U popratnom dopisu izvijestio je da 1. lipnja 1959. putuje u Beograd u Saveznu komisiju za vjerske poslove, gdje će predati cijeli elaborat o gradnji crkve u Pleternici. Nadbiskupski duhovni stol ponovno ga je izvijestio da podržava sva njegova nastojanja u svezi s gradnjom crkve.³⁷ Petrak je u Saveznoj Komisiji za vjerska pitanja razgovarao s Milojem Dilparićem, koji mu je obećao pomoć. Pomoć mu je obećana i u ordinarijatu u Beogradu, uz savjet tajnika ordinarijata da se Nadbiskupski duhovni stol u svezi s tim obrati nadbiskupu Josipu Ujčiću.³⁸ To je nadbiskup Franjo Šeper i učinio, poslavši 2. listopada 1959. dopis nadbiskupu Ujčiću u kojem moli njegovo posredovanje u svezi s gradnjom crkve u Pleternici.³⁹

Krajem kolovoza 1959. Petrak je uz pomoć nekoliko vjernika počeo graditi stupove oko oltara na crkvištu, radeći po noći. Međutim NO Pleternica je 31. kolovoza 1959. naložio rušenje stupova. Petrak je na to reagirao prestankom obavljanja bogoslužja, zvonjenja i svih drugih vjerskih obreda.⁴⁰ Petrak je pismom od 5. rujna 1959. zatražio pomoć od Nadbiskupskoga duhovnoga stola u svezi s dobivanjem građevinske dozvole. Nadbiskupski duhovni stol otpisao mu je 11. rujna 1959. da sačini i dostavi elaborat o navedenom problemu, koji će onda NDS poslati u Maršalat u Beogradu.⁴¹

Uslijedile su Petrakove predstavke Komisiji za vjerska pitanja SR Hrvatske i Saveznoj komisiji za vjerska pitanja 5. rujna 1959. u kojima iznosi pro-

³⁵ Lj. Petrak, n. dj., 166.

³⁶ NAZ, NDS, br. 1505/1959. u 2634/1964.

³⁷ NAZ, NDS, br. 1699/1959. i 2884/1959. u 2634/1964.

³⁸ Pismo Petraka Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, od 27. rujna 1959., NAZ, NDS, br. 2884/1959. u 2634/1964.

³⁹ NAZ, NDS, br. 2884/1959. u 2634/1964.

⁴⁰ "Informacija", prilog za sjednicu komisije za vjerska pitanja SRH, od 8. veljače 1964., HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 6; NAZ, NDS, br. 2884/1959. u 2634/1964.

⁴¹ NAZ, NDS, br. 2685/1959. u 2634/1964.

bleme s kojima se susreće u svezi s gradnjom crkve.⁴² Komisija za vjerska pitanja NR Hrvatske poslala je 23. rujna 1959. Petraku dopis u kojem ga izvješćuje da se njegovu zahtjevu za građevinsku dozvolu nije moglo udovoljiti zbog nepotpune dokumentacije. U svezi s lokacijom da NO općine Pleternica nije u mogućnosti udovoljiti njegovu zahtjevu dok se ne završi urbanistički plan Pleternice.⁴³ Nadbiskupski duhovni stol predložio je Petraku da vjernici, što više njih, upute jednu predstavku u svezi s gradnjom crkve u Pleternici, predsjedniku države Josipu Brozu Titu. Petraku je poslan i tekst moguće predstavke.⁴⁴ Petrak je dopisom od 27. listopada 1959. izvijestio Nadbiskupski duhovni stol da je kažnjen od suca za prekršaje sa 60 000 dinara kazne ili 30 dana zatvora zbog nedozvoljene gradnje, na što je on podnio žalbu.⁴⁵

U Komisiji za vjerska pitanja NR Hrvatske planirano je da se obavi razgovor s biskupom Lachom o slučaju Pleternica i stavu župnika Ljudevita Petraka u svezi s gradnjom crkve. Plan je bio da se biskupu Lachu izričito kaže, da dok se Petrak nalazi u Pleternici, da vlasti neće dozvoliti gradnju crkve zbog Petrakovog neprijateljskog djelovanja.⁴⁶

O tome je li razgovor s biskupom Lachom održan, i ako jest, što se razgovaralo nisam našao nikakav trag. Naime jedan razgovor biskupa Lacha održan je 10. listopada 1959. u Komisiji ali na biskupov zahtjev, a u razgovoru nije bilo govora o Petraku.⁴⁷ O Petraku se s biskupom Lachom razgovaralo U Komisiji za vjerska pitanja NR Hrvatske 30. prosinca 1959. Tom prigodom je tajnik Komisije Zlatko Frid kazao da se zahvaljujući brzopletosti Petraka stanje u Pleternici zakompliciralo. Kazao je da je Petrak tražio građevinsku dozvolu za gradnju crkve, ali da uz molbu nije podnio sve dokumente i kotarski službenici su tražili nadopunu dokumenata. Ustvrdio je da Petrak nije čekao odobrenje, već je počeo graditi na svoju ruku tako da su došli inspektori i naredili obustavu gradnje. Napominje da su predstavnici iz općinskog i kotarskog NO-a pokušali razgovarati s njim, ali se nisu mogli sporazumjeti. Spomenuo je i da tu postoji još jedna stvar, koja se povlači godinu-dvije, tj. da je Petrak proglasio neka crkvena čuda, koja su se dogodila na proštenju, odnosno da je poslije proštenja progledalo dijete, koje je bilo slijepo. Frid je ustvrdio da je ustanovljeno da je to dijete imalo čir iznad oka zbog čega je otekline zatvorila oko, te da je u međuvremenu čir procu-

⁴² "Informacija", prilog za sjednicu komisije za vjerska pitanja SRH, od 8. veljače 1964., HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 6.

⁴³ NAZ, NDS, br. 2929/1959. u 2634/1964.

⁴⁴ NAZ, NDS, br. 2919/1959. u 2634/1964.

⁴⁵ NAZ, NDS, br. 3206/1959. u 2634/1964.

⁴⁶ Spis pod nazivom "Prijedlog za razgovor sa nekim biskupima u vezi predstojećeg Plenuma Biskupskih konferencija", HDA, KOVZ, kut. 39, Pov 47/59.

⁴⁷ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 7/59.

rio, pa je i oteklina spala. Istaknuo je da takvi Petrakovi postupci prema tijelima državne vlasti i neumjerenost u postupcima štete odnosima s vlastima pa i samoj Crkvi.

Biskup je na to kazao da je Petrak bio prisiljen graditi crkvu, jer je stara crkva srušena tijekom rata, te da dugo vremena nije dobio građevnu dozvolu iako ju je dugo vremena tražio. Dodao je da je, s obzirom na to da crkva nije radila nekoliko godina, Petrak morao nešto poduzeti, ali da su mu vlasti činile nepriliku. Istaknuo je da je Petrak u svezi s tim odlazio u Beograd i u Zagreb i Osijek, i da je o tome govorio i na zboru birača, ali da mu se nije izlazilo u susret. Upozorio je da vjernici zahtijevaju izgradnju crkve, da je petnaest godina prošlo od rata, a crkva još nije izgrađena, te da to potiče Petraka, da se na sve strane bori za izgradnju crkve i u tom nastojanju čini neke prijestupe. Kazao je da kad bi se dala građevna dozvola za izgradnju crkve, da bi svi ti problemi nestali i da bi se i vjernici i župnik smirili i na taj način bi proštenje izgubilo na važnosti i ne bi uopće bilo aktualno. Podsjetio je da je crkva srušena za vrijeme rata i da treba dati građevnu dozvolu, da se ona sagradi.

Frid mu je odgovorio da je razgovarao s ljudima iz Kotarskog NO-a Požega i da nema nitko ništa protiv izgradnje crkve i da će se građevinska dozvola izdati svakako u 1960-oj godini u sklopu rješenja urbanističkog plana, ali da je svećenik Petrak u svojim zahtjevima previše žustar i da nema takta i da zbog toga dolazi do zaoštavanja odnosa. Istaknuo je da mu je drago što su se u svezi s tim složili i da će poduzeti sve što je potrebno da se riješi navedeni problem, te je zamolio da nadbiskupija sa svoje strane poduzme mjere prema Petraku, jer je stvorio vrlo teško stanje u Pleternici.⁴⁸

Frid je s biskupom Lachom o Petraku razgovarao i 2. ožujka 1960. prigodom zajedničkog putovanja u Varaždin. Frid je izvijestio biskupa da je razgovarao s ljudima iz općinskoga i kotarskoga NO-a, te da oni traže uklanjanje svećenika Petrak, jer da je isti stvorio nemoguće stanje za svoj daljnji opstanak u župi. Frid iznosi mišljenje da s obzirom na nastalo stanje u Pleternici treba postaviti jednu pogodniju osobu, koja će kroz kontakte s općinskim i kotarskim NO-om i kroz suradnju popraviti vrlo loš dojam koji je ostavio Petrak, pa da se onda može razgovarati o građevinskoj dozvoli i lokaciji, koja će biti vjerojatno izdana. Biskup je napomenuo da se radi i o dozvoli za sakupljanje priloga. Tajnik primjećuje da je za to nadležan NO Kotara, ali predlaže da se za vremena Petraka to ne traži jer da je on nepoželjna osoba. Dalje Frid napominje da se mnogo toga može riješiti ako se svećenik postavi u ulogu koja mu je i namijenjena jer da od držanja i djelovanja svećenika mnogo toga zavisi. Biskup je odgovorio da će o navedenom upoznati nadbiskupa Šepera.⁴⁹

⁴⁸ Bilješka Komisije za vjerska pitanja NRH, HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 7/59.

⁴⁹ Bilješka Komisije za vjerska pitanja NRH, HDA, KOVZ, Kut. 39, Pov. 36/60.

Da se premjesti Petraka tražio je i predsjednik Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Stjepan Iveković u razgovoru s nadbiskupom Šeperom 28. listopada 1960. Nadbiskup je tada rekao, da je Petrak već podnio ostavku, ali da za premještaj nije pogodan trenutak, jer bi trebao da barem stavi pod krov crkvu, a Petrak je sve već organizirao i čeka se građevna dozvola već 15 godina.⁵⁰

Vrijeme je prolazilo, a Petrak nije premješten niti je građevinska dozvola odobrena. U razgovoru vođenom između službenika Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Vlade Kuka i kanonika zagrebačkoga Josipa Mokrovića 17. ožujka 1961. Mokrović je postavio pitanje kad će se odobriti građevinska dozvola za izgradnju župne crkve u Pleternici. Kuk je odgovorio da je ta stvar već duže vremena na dnevnom redu, ali da sumnja da će doći do rješenja prije nego što se svećenik Petrak ne premjesti na neko drugo mjesto, koji je s NO-om Pleternice stvorio vrlo zategnute odnose, i tu ne može biti nikakve suradnje. Mokrović je kazao da će o tome podnijeti referat nadbiskupu Šeperu s prijedlogom da se Petrak premjesti u neku drugu župu.⁵¹ Kuk je isto ponovio i tajniku nadbiskupa Šepera Miji Pišoniću tijekom razgovora održanoga 4. travnja 1961. godine.⁵²

Međutim, umjesto premještaja Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu je nakon provedene vizitacije 1961. uputio Petraku pohvalu i zahvalu za njegov rad, posebice za zalaganje oko izgradnje crkve u Pleternici.⁵³

Izgubivši strpljenje Petrak se uputio (ne navodi kad) u Beograd žaliti se Saveznoj komisiji za vjerska pitanja, gdje ga je primio Miloje Dilparić. Dilparić mu je obećao da će se sve riješiti i da treba biti strpljiv.⁵⁴

U izvješću Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Saveznoj komisiji za vjerska pitanja od 20. studenoga 1961., o tome što je dano ili pozitivno riješeno na molbu Katoličke crkve u razdoblju od 1959. do 1961., među inim se navodi da su odobrene četiri lokacije za izgradnju nove crkve u Pleternici.⁵⁵

Stjepan Iveković je na sjednici Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske 9. prosinca 1961. kazao da se rješava pitanje izgradnje crkve u Pleternici, te da Petrak "koji je ranije bio drzak i bezobrazan" sada dolazi u kotar i traži savjete trudeći se da uspostavi što bolje kontakte. Da je iz Nadbiskupije obećano da će Petraka premjestiti, ali da tu ne treba nikakve nervoze ni žurbe.⁵⁶

⁵⁰ HDA, KOVZ, kut. 341, spis "Šeper", 28. 10. 60.

⁵¹ HDA, KOVZ, kut. 43, Pov. 59/61.

⁵² HDA, KOVZ, kut. 42, Pov. 40/61.

⁵³ NAZ, NDS, br. 2080/1961.

⁵⁴ Lj. Petrak, n. dj., 166.

⁵⁵ HDA, KOVZ, kut. 44, Pov. 171/61.

⁵⁶ HDA, KOVZ, kut. 44, Pov. 187/61; Zapisnik sa sjednice Savezne komisije za vjerska pitanja; 9. XII. 1961.

Međutim napretka nije bilo ni u sljedećoj godini. Kuk je 16. studenoga 1962. pozvao Josipa Ladiku, zamjenika tajnika Zagrebačke nadbiskupije, da mu priopći u kom stadiju se nalazi predmet lokacije crkve u Pleternici, odnosno da je pleternički župnik Petrak načinio jedan elaborat kojim se obratio Saveznoj komisiji za vjerska pitanja. Nakon toga Komisija je pozvala Petraka i uputila ga da sve riješi s Narodnim odborom općine Pleternica. Ladika je zahvalio na informaciji i rekao da će o tome izvjestiti nadbiskupa Šepera, te je zamolio da se pitanje Pleternice stvarno jedanput riješi, jer da je to jedini otvoreni slučaj i ako vlast zahtijeva, da se može Petrak maknuti iz tog mjesta. No, da on smatra, da se Petrak u posljednje dvije godine izmijenio i da nije više "tako rogat kao ranije".⁵⁷

Petrak je ponovno u zimu 1962. posredovanjem beogradskoga nadbiskupa Josipa Ujčića posjetio Miloja Dilparića u Beogradu. Dilparić mu je ovaj put čvrsto obećao da će uskoro dobiti građevinsku dozvolu.⁵⁸

Nedugo zatim, 23. studenoga 1962. Petraku je Nadbiskupski duhovni stol najavio dolazak predstavnika Zagrebačke nadbiskupije i Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske povodom problematike gradnje crkve u Pleternici. U tom smislu zatraženo je od Petraka da dostavi sve podatke o navedenoj problematici i svoje prijedloge, jer da će se prigodom posjeta o tome raspravljati i u NO-u općine Pleternica.⁵⁹

U prosincu 1962. došlo je do susreta predstavnika Crkve i državnih vlasti, te je formiran jedan odbor za međusobno razumijevanje s ciljem određivanja lokacije za gradnju crkve. U odboru su s crkvene strane sudjelovali u ime Zagrebačke nadbiskupije kanonik Josip Mokrović i župnik Petrak. U ime državnih vlasti sudjelovali su Vlado Kuk, ispred Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske, predsjednik KNO-a Sl. Požega Mijo Hlad, tajnik KNO-a Mato Blažević i sekretar komiteta Pero Lukić. Odbor se suglasio da se lokacija za gradnju crkve odredi na mjestu srušenih župskih gospodarskih zgrada.⁶⁰

U svezi s navedenom problematikom u Zagrebu su 12. veljače 1963. razgovarali Mokrović i Kuk. Mokrović je kazao da će se u proljeće nastaviti akcija oko izgradnje crkve u Pleternici. Kuk mu je predložio da je najbolje, da piše predsjedniku NOO-a Pleternica i župniku u duhu vođenih razgovora.⁶¹

NO općine Slavonska Požega donio je 26. veljače 1963. rješenje kojim se Župnom uredu Pleternica odobrava šira lokacija za gradnju crkve na katastarskoj čestici br. 2 i 3. katastarske općine Pleternica.⁶²

⁵⁷ HDA, KOVZ, kut. 47, Pov. 142/62

⁵⁸ Lj. Petrak, n. dj., 166.

⁵⁹ NAZ, NDS, br. 3318/1962.

⁶⁰ Lj. Petrak, n. dj., 166-167.

⁶¹ HDA, KOVZ, kut. 49, Pov. 32/1963.

⁶² NAZ, NDS, br. 873/1963. u 2634/1964.

Kanonik Mokrović je 18. srpnja 1963. posjetio tajnika Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Zlatka Frida i tom ga prigodom, među inim izvijestio, da je konačno riješeno pitanje lokacije za crkvu u Pleternici i da se nada da će uskoro početi gradnja.⁶³

Petrak je dopisom od 5. srpnja 1963. izvijestio Nadbiskupski duhovni stol o svim radnjama u svezi s dobivanjem građevne dozvole, napominjući da su svi zahtjevi ispunjeni.⁶⁴ Tri dana poslije izvijestio je i da je određena uža lokacija za gradnju crkve, te da bi za nekoliko dana trebao dobiti građevinsku dozvolu.⁶⁵

Nedugo zatim, napokon je Odjel za komunalne poslove u Sl. Požegi 21. srpnja 1963. izdao građevnu dozvolu za gradnju crkve.⁶⁶

Problemi oko prikupljanja novca za gradnju crkve

U kolovozu je održana javna dražba za izvođača radova. Izabrana je građevinska zadruha "Dom" iz Požege. Prvi radovi počeli su 25. rujna 1963. Troškovnik za gradnju crkve iznosio je oko 64 milijuna dinara. Međutim, župnik nije imao novca, a radovi su se zahuktali. Nešto novca posudio je Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu. Sav teret bio je na župljanima, koji nisu mogli puno pomoći. Pomagale su i susjedne župe.⁶⁷

Petrak je 14. listopada 1963. uputio dva dopisa Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu. U jednom moli da mu se izdaju službene potvrde o tome kako je i kada crkva srušena i u kojim uvjetima djeluje župa. Te potvrde da bi mu služile prigodom prikupljanja novca za gradnju crkve, kao službeni dokaz njegovim tvrdnjama. U drugom dopisu zamolio je da mu Nadbiskupski duhovni stol da preporuku za držanje propovijedi u zagrebačkim crkvama u svrhu doprinosa za gradnju crkve u Pleternici.⁶⁸

Župnik se za potreban novac obraćao i državnim vlastima. Tako je 27. studenoga 1963. posjetio Komisiju za vjerska pitanja SR Hrvatske gdje se sastao sa savjetnikom u Komisiji Stipom Jeličićem. Petrak je kazao da za gradnju crkve nema dovoljno sredstava, a budući da su partizani srušili staru crkvu da traži ratnu odštetu. Da je vrijednost crkve nakon rata procijenjena na 3 300 000 dinara, ali da taj novac sada vrijedi puno više. Podsjetio je na obećanje Franje Didovića, nakon rušenja crkve, da će crkva biti obnovljena. Da mu je Nadbiskupski duhovni stol u mogućnosti dati oko 15 milijuna dina-

⁶³ HDA, KOVZ, kut. 49, Pov. 32/1963.

⁶⁴ NAZ, NDS, br. 2075/1963. u 2634/1964.

⁶⁵ NAZ, NDS, br. 2130/1963. u 2634/1964.

⁶⁶ Lj. Petrak, n. dj., 167.

⁶⁷ Isto, 167-168.

⁶⁸ NAZ, NDS, III. skupina, br. 3025/1963.

ra a da se za ostalo mora snaći sam. Kazao je da mu je oko dobivanja dozvole pomogao nadbiskup Ujčić, a da su mu Dilparić i Kuk obećali novčanu pomoć. Petrak je predložio, ako mu se ne može pomoći, da mu se da putovnica, pa da može na dvije-tri godine otići u Austriju i zaraditi nešto novca za gradnju. Upitao je bi li mogao tražiti novčanu pomoć od emigracije, s obzirom na to da bi taj novac išao isključivo za gradnju crkve. Jeličić mu je odgovorio da Komisija ne izdaje putovnice, a da pitanje novca za gradnju nije stvar Komisije nego onoga tko gradi. Da pomoć treba tražiti redovnim putem od općine pa dalje. Zatim se okomio na djelovanje emigracije upitavši što bi narod mislio kad bi se novac tražio od emigracije. Petrak se ogradio od djelovanja emigracije, uz napomenu da on novac mora sakupiti. Jeličić je u bilješci o navedenom razgovoru stavio napomenu da je po njegovu mišljenju Petrak istomišljenik emigracije.⁶⁹

Petrak se 3. prosinca 1963. obratio Komisiji za vjerska pitanja SR Hrvatske i službenim dopisom, u kojem navodi da je gradnja crkve došla do prve ploče, ali da više nema sredstava i da treba pomoć. U dopisu također navodi manje-više isto što i u razgovoru s Jeličićem.⁷⁰ Istog je dana Komisiji poslao još jedan dopis u kojem moli da mu se kod nadležnih vlasti ishodi putovnica za putovanje u SAD i to preko Austrije, Belgije, Zapadne Njemačke i Francuske u svrhu skupljanja doprinosa za gradnju crkve od hrvatskih iseljenika. Ističe da je najbolje da on osobno ide u inozemstvo jer da će on najbolje objasniti potrebe župe i otkloniti razne komentare koji ne idu u prilog ni Crkvi ni župi Pleternica. Kao razdoblje mogućeg odlaska navodi 15. siječnja do 15. ožujka 1964., tako da bi se u proljeće mogli nastaviti radovi na crkvi.⁷¹

U međuvremenu je Petrak već počeo tražiti pomoć od crkvenih ustanova u inozemstvu. Tako je uputio molbu franjevcima trećeredcima u SAD u kojoj moli sakupljanje milodara za gradnju crkve u Pleternici. Oni su preko svojega glasila *Ave Marija* u broju 12 iz prosinca 1963., zamolili vjernike da daju pomoć za gradnju crkve, navodeći teške uvjete u kojima djeluje župa u Pleternici.⁷²

Petrak je 13. siječnja 1964. ponovno posjetio Komisiju za vjerska pitanja SR Hrvatske, gdje je ponovno razgovarao sa Stipom Jeličićem. Zanimalo ga je što će biti s njegovim molbama za novčanu pomoć i putovnicu. Odgovoreno mu je da će na molbu za novčanu pomoć dobiti pisani odgovor Komisije, a da Komisija ne izdaje putnice niti daje preporuke za njihovo izdavanje, već da za to postoje druge ustanove kojima se treba obratiti. To i nije bila istina jer se iz niza spisa Komisije može vidjeti da je ona davala prepo-

⁶⁹ Zabilješka Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Petrak-Jeličić 27. rujna 1963., HDA, KOVZ, kut. 51, Pov. 193/1964.

⁷⁰ Pismo br. 146-1963., HDA, KOVZ, kut. 164, 20/1964.

⁷¹ Pismo br. 147-1963., HDA, KOVZ, kut. 164, 21/1964.; NAZ, NDS, br. 3669/1963. u 2634/1964.

⁷² HDA, KOVZ, kut. 164, 21/1964.

ruke za izdavanje putovnica pojedinim svećenicima. Petrak je na to kazao da se obratio molbom Sekretarijatu unutrašnjih poslova u Požegi te da mu je načelnik Vlado Jušić kazao da će tražiti mišljenje Komisije. Zatim je objašnjavao kako će sakupiti novac u inozemstvu, preko raznih župa, vjernika i raznih prijatelja. Napomenuo je i da bi u Njemačkoj za svakoga Nijemca kojega je krajem rata pokopao, njih 700-800, mogao dobiti po 500 maraka za služnje mise. Jeličić se zanimao ima li za sve te svoje planove odobrenje crkvenih vlasti. Petrak je kazao da ima podršku biskupa Lacha, te da će se nakon odlaska iz Komisije sastati sa Šeperom, koji vjerojatno neće imati ništa protiv, jer da mu je već odobrio da do proljeća može izbivati izvan župe, tj. otići u inozemstvo. Na upit Jeličića ne bi li skupljanje pomoći od "neprijateljske emigracije" bilo uzimanje "Judinih srebrnjaka", Petrak je kazao da ga ne zanima politika i da ne bi pričao o politici, te je malo podilazio Jeličiću kazavši da bi ondje govorio samo istinu, tj. da Katolička crkva u Jugoslaviji ima potpunu slobodu. Na kraju je izjavio da mu je najvažnije sagraditi crkvu.⁷³

Na zahtjev Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske, Komisija za vjerska pitanja u Pleternici, na čeli s Matijom Mundukovićem, poslala joj je 14. siječnja 1964. svoje mišljenje o Petrakovoj molbi za izdavanje putovnice. Mišljenje glasi: "Župnik rkt. Župe sv. Nikole iz Pleternice Ljudevit Petrak nije osoba kojoj bi se moglo dozvoliti da putuje u inostranstvo s navedenom namjerom." Navodi se da je Petrakovo držanje tijekom ranijih godina, izuzev posljednje godine, bilo neloyalno prema državnim vlastima i svećeničkom udruženju (utemeljeno 1953. uz pomoć države i zabranjeno od biskupa), te da je bio ekstreman u vršenju crkvenih obreda. Navodi se i da je 1958. bio osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca koju je izdržao u zatvoru u Požegi i drugdje, iz razloga što je vrijeđao službenike državne vlasti. Da je veliki protivnik svećeničkoga udruženja, te da je stvorio vlastima neugodnost obećavši se učlaniti u udruženje, a onda odustao pokolebavši i ostale svećenike. Zamjereno mu je i organiziranje proštetišta u Pleternici, prigodom kojih je često dolazio u sukob s mjesnim vlastima.⁷⁴ Inače je istoga dana, kad se u Komisiji za vjerska pitanja u Pleternici raspravljalo o davanju navedenoga mišljenja, Minduković među inim kazao da su oni na općini šesnaest godina otezali s izdavanjem građevinske dozvole za crkvu, te da im nije u interesu to što je Pleternica postala žrtva sređivanja crkveno-državnih odnosa. Kazao je i da je o tome razgovarao s Gojkom Prodanićem, predsjednikom Kotarske skupštine Osijek, koji mu je kazao da trebaju biti oprezni, jer da su oni u Pleternici žrtve jugoslavensko-vatikanskih odnosa, te da trebaju ići u vjersku komisiju u Zagreb i kategorički zahtijevati da se njihovi prijedlozi usvoje.⁷⁵

⁷³ Zabilješka Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Petrak-Jeličić 13. siječnja 1964., HDA, KOVZ, kut. 164, 20/1964.

⁷⁴ HDA, KOVZ, kut. 164, 21/1964.

⁷⁵ Zapisnik sa sjednice Općinske komisije za vjerska pitanja u Pleternici, od 14. siječnja 1964., HDA, KOVZ, kut. 52, Pov. 27/1964.

Istoga dana Komisija za vjerska pitanja u Pleternici poslala je Komisiji za vjerska pitanja SR Hrvatske mišljenje o Petrakovoj molbi za novčanu pomoć za gradnju crkve. Predložila je odbijanje Petrakove molbe, jer da je on kod traženja građevinske dozvole isticao da ima osigurana materijalna i novčana sredstva za gradnju crkve te da je može izgraditi u roku od godine dana. Također navode da je građevnu dozvolu dobio iako to svojim držanjem nije zaslužio, da Jugoslavija nije dobila reparaciju iz koje bi se mogla isplatiti ratna odšteta za porušenu crkvu i jer ni općina kao ni SR Hrvatska nemaju novčanih sredstava koja bi se mogla namijeniti za gradnju crkve u Pleternici. Ističe se i da su mnogi građani i partijci prosvjedovali i osuđivali političko vodstvo zbog izdavanja dozvole za gradnju crkve, jer da je to prevelik ustupak Katoličkoj crkvi i nelojalnom Petraku.⁷⁶

Međutim crkvene vlasti podržavale su Petraka, te su posredovale za njegove zahtjeve kod državnih vlasti, svjesne da država mora popustiti s obzirom na to da su se upravo odvijali preliminarni pregovori između Svete Stolice i Jugoslavije o normalizaciji odnosa. Biskup Lach uputio je 23. siječnja 1964. pismo Komisiji za vjerska pitanja SR Hrvatske u kojem navodi da je Petraku SUP u Požegi odbio molbu za putovnicu. Ističe da je zbog dugogodišnjega odbijanja građevinske dozvole gradnja crkve u Pleternici znatno poskupjela i da je nužna novčana pomoć iz inozemstva. Zamolio je da Komisija posreduje kod Državnoga sekretarijata za unutrašnje poslove (DSUP) da odobri izdavanje putovnice za Petraka.⁷⁷

Istoga dana Petrak je, tvrdeći da su ga poslali njegovi pretpostavljeni, ponovno posjetio Komisiju za vjerska pitanja SR Hrvatske, gdje ga je primio Stipe Jeličić. Zamolio je da Komisija posreduje kod DSUP-a za njegovu putovnicu, jer da je on podnio žalbu na odluku SUP-a u Požegi. Kazao je i da je bio u Saveznoj komisiji za vjerska pitanja i da mu je Dilparić kazao da Republička vjerska komisija odobrava putovnice i da nema razloga da je ne dobije, s obzirom na to da ga je preporučio nadbiskup Ujčić. Petrak je kazao da je bio i kod Ujčića koji mu je obećao pomoć, s obzirom na to da mu je pomogao i kod dobivanja građevinske dozvole. Kazao je da treba voditi računa i o pregovorima Svete Stolice i Jugoslavije i da se SUP u Požegi ne bi trebao baviti njegovom prošlošću, jer da je on lojalan građanin koji plaća porez i glasuje na izborima, a prošlost da treba zaboraviti. Jeličić mu je ponovno odgovorio da Komisija ne izdaje putovnice, te da se samo u rijetkim slučajevima založi za putovnice crkvenih dužnosnika kada idu na službeno putovanje da dugo ne čekaju. Da nemaju ništa protiv novca iz inozemstva, ali da mu ga mogu nabaviti njegovi pretpostavljeni. Podsjetio je Petraka na njegovo negativno ponašanje prema vlastima. Petrak je kazao da je sada drukčiji, a da putovnice dobivaju i gori od njega, da se crkveno-državni odnosi po-

⁷⁶ HDA, KOVZ, kut. 164, 21/1964.

⁷⁷ HDA, KOVZ, kut. 164, 20/1964.

boljšavaju i da ne vidi razloga zašto ne bi dobio putovnicu. Jeličić je kazao da crkveno-državni odnosi i nisu tako dobri zahvaljujući negativnom odnosu crkvenih vlasti prema svećeničkom udruženju.⁷⁸

Vidjevši kako su vlasti osjetljive u svezi sa svećeničkim udruženjem, Petrak se za pomoć obratio i tajniku Društva katoličkih svećenika Hrvatske, Vilku Weberu. Međutim zamolio ga je da za to ne saznaju crkvene vlasti jer bi ga to kod njih jako iskompromitiralo. Weber je o razgovoru, koji je obavljen telefonom, izvijestio Komisiju za vjerska pitanja SR Hrvatske.⁷⁹

Kako je i obećao, nadbiskup Ujčić založio se za Petrakovu putovnicu, uputivši pismo Jeličiću 24. siječnja 1964. godine.⁸⁰ Za Petrakovu putovnicu posebice se založio biskup Lach u razgovoru s tajnikom Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Ivanom Lazićem 4. veljače 1964. Kazao je da ne vidi nikakva razloga da se Petraku ne dozvoli ići u inozemstvo i ondje sakupiti novac za gradnju crkve, od čega bi i država imala korist, jer bi donio devize u zemlju. Lazić je ustvrdio da Petrak svojim ponašanjem prema vlastima nije zaslužio putovnicu, te da je prije dobivanja građevinske dozvole tvrdio da ima dovoljno sredstava za gradnju, te sada vrši pritisak na vlasti tako da ispada da vlasti ne dozvoljavaju gradnju. Lach je ustvrdio da bi takav stav mogao stvoriti dojam kod vjernika da vlasti ne žele da se gradi crkva u Pleternici, jer da nije bitan Petrak, koji danas-sutra može biti bilo gdje, nego vjernici u Pleternici koji nemaju svoje crkve. Kazao je da bacanje krivnje na Petraka nije ništa drugo nego očiti pokušaj da se spriječi gradnja crkve. Lazić je ustvrdio da to nije točno, jer da je država dala dozvolu za gradnju crkve, a da bi građani bili užasnuti spoznajom da je Petrak nagrađen putovnicom za svoje djelovanje u ratu i nakon rata. Da Petrak može dobiti novac od karitativnih ustanova iz inozemstva i putem bankovnog računa, te da ne mora zbog toga ići u inozemstvo. Da će tako vjerojatno manje prikupiti, ali da će moći nastaviti gradnju, te s vremenom svojim ponašanjem možda zaslužiti da ga se pusti u inozemstvo. Na kraju je kazao da će Lachovo mišljenje prenijeti pretpostavljenima, ali da ne može predvidjeti kako će se navedeni problem riješiti. Lach je na kraju primijetio da na temelju rečenoga može zaključiti da od Petrakova putovanja neće biti ništa. Na to je Lazić kazao da ne treba donositi zaključke na brzinu.⁸¹

I kanonik Mokrović je u razgovoru sa službenikom Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Ivanom Ceranićem 19. ožujka 1964. govorio o obustavi

⁷⁸ Zabilješka Komisije za vjerska pitanja SRH o razgovoru Petrak-Jeličić 23. siječnja 1964., HDA, KOVZ, kut. 164, 20/1964.

⁷⁹ Zapisnik o razgovoru Petrak-Weber, početkom veljače 1964., HDA, KOVZ, kut. 52, Pov. 18/1964.

⁸⁰ Pismo nadbiskupa Ujčića, HDA, KOVZ, kut. 51, Pov. 193/1964.

⁸¹ Zabilješka Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske o razgovoru Lach-Lazić, od 4. veljače 1964., HDA, KOVZ, kut. 53, Pov. 50/1964.

gradnje crkve u Pleternici zbog nedostatka novca i Petrakovoj namjeri da prikupi novac u inozemstvu. Kazao je i da Petrak ima Šeperovu podršku jer da je bio njegov učenik u vrijeme Šeperova upravljanja sjemeništem.⁸²

U spisima priloženim za sjednicu Komisije za vjerska pitanja od 18. lipnja 1964. iznosi se razvoj događaja u slučaju gradnje pleterničke crkve, te se navodi da se može očekivati Petrakova ustrajnost u traženju da se udovolji njegovim molbama.⁸³

Na probleme u svezi s nedostatkom novca za gradnju crkve u Pleternici osvrnuo se i kanonik Mokrović u razgovoru s tajnikom Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Ivanom Lazićem 15. srpnja 1964. Izrazio je žaljenje razvojem prilika oko gradnje crkve ističući da je dijelom krivnja i na mjesnim vlastima što su dale građevinsku dozvolu za tako velik objekt, a nisu tražile jamstva da su za gradnju osigurana odgovarajuća sredstva.⁸⁴

Petrak je 28. srpnja 1964. poslao Nadbiskupskom duhovnom stolu izvješće o trenutačom stanju na gradilištu crkve. Izvijestio je da je završena prva etapa gradnje, tj izgradnja kriptе bez završnih radova. Navodi i da su zemljane radove izvršili sami župljani. Zatražio je novčanu pomoć u smislu polaganja novca na banku da se udovolji zakonskim odredbama, jer bi inače morao raskinuti ugovor s graditeljima i obustaviti gradnju, što bi za 80% povećalo troškove gradnje crkve. Pomoćni biskup zagrebački Franjo Kuharić, dopisom je preporučio Petrakovu molbu nadbiskupu Šeperu. Na dopisu je Šeper rukom dopisao: "Zašto je to meni poslano? Što ja tu mogu? ..." Nakon toga je Nadbiskupski duhovni stol dopisom od 14. kolovoza 1964. zatražio od Petraka dodatna pojašnjenja, jer, ukoliko traži veću novčanu pomoć ili zajam, da to neće biti moguće.⁸⁵

Petrak je novac za gradnju crkve nastavio prikupljati na pleterničkim prošteništimа. Na prošteništimа se okupljalo jako puno vjernika. O tome je raspravljano i na sjednici Općinske komisije za vjerska pitanja u Pleternici 25. rujna 1964., gdje je rečeno da je na prošteništu 1963. sudjelovalo oko 28000 vjernika, a 1964. oko 18000 vjernika. Procijenili su da je Petrak na prošteništu 1964. prikupio oko milijun dinara. Zapaženo je i da su vjerski obredi ostali u čisto vjerskim okvirima. No, izraženo je nezadovoljstvo djelovanjem političkih čimbenika, koji se nisu dovoljno angažirali da broj vjernika na prošteništu bude manji. Posebice su kritizirani trgovci koji su se za

⁸² Zabilješka Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske o razgovoru Mokrović-Ceranić, od 19. ožujka 1964., HDA, KOVZ, kut. 54, Pov. 99/1964.

⁸³ Prilog za sjednicu Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske od 18. lipnja 1964., pod nazivom „Informacija o karakterističnim zahtjevima i nekim momentima iz djelatnosti RKT crkve“, str. 13-14, HDA, KOVZ-zapisnici, knj. 6.

⁸⁴ Zabilješka Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske o razgovoru Mokrović-Lazić, od 15. srpnja 1964., HDA, KOVZ, kut. 54, Pov. 99/1964.

⁸⁵ NAZ, NDS, br. 2634/1964.

prošteništa dobro opskrbili, vodeći više računa o zaradi nego o političkim interesima. Istaknuto je da je Petrak jako cijenjen kod crkvenih vlasti, te da izaziva zavist svećenika iz susjednih župa.⁸⁶

Međutim, crkvene su vlasti Petraku i dalje pružale punu podršku. Petraku je 30. listopada 1964. Nadbiskupski duhovni stol odao priznanje i izrazio pohvalu za njegovu djelatnost u svezi s gradnjom crkve u Pleternici.⁸⁷

Na sjednici Općinske komisije za vjerska pitanja u Pleternici od 27. studenoga 1964. istaknuto je da je Petrak shvatio da putovnicu ne može dobiti bez njihove preporuke, te da pokušava uspostaviti kakve-takve odnose s Komisijom.⁸⁸

S obzirom na to da nije bilo napretka ni s gradnjom crkve ni s prikupljanjem novca, niti je Petrak dobio putovnicu, za izdavanje putovnice založio se i nadbiskup Šeper prigodom razgovora s predsjednikom Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Vjekoslavom Cvrljom 24. svibnja 1965. godine.⁸⁹

Svršetak gradnje crkve u Pleternici

Novca nije bilo i gradnja crkve dugo je stajala. Međutim 1966. građevinsko poduzeće "Pionir" ponudilo je Petraku da će crkvu izgraditi 12 000 000 dinara jeftinije od ranije cijene. Petrak je pristao pod uvjetom da se konstrukcija gornje etaže dovrši do kraja kolovoza 1966., što je uz manje zakašnjenje i ostvareno. Gradilište je posjetio i biskup Franjo Kuharić u pratnji franjevačkoga provincijala Kazimira Đurmana. Međutim, novca je opet ponestalo, pa je Petrak ponovno zatražio putovnicu. Biskupi su odlučili da novčanu pomoć iz inozemstva mogu dobiti samo oni župnici koje mjesni biskup preporučí. Međutim, to Petraku nije puno koristilo, kad nije imao putovnicu. Konačno je u ožujku 1967. dobio putovnicu za putovanje u europske države, te je 29. travnja 1967. oputovao u Francusku. Poslije je išao u Švicarsku, Zapadnu Njemačku, Austriju, da bi se 6. lipnja 1967. vratio u domovinu. Dok je putovao u župi ga je zamjenjivao svećenik u miru Franjo Leskovar, koji je nedugo nakon Petrakova povratka preminuo. S novcem koji je Petrak prikupio gradnja crkve je nastavljena.⁹⁰

Župnik Petrak je 6. prosinca 1967. služio prvu misu u novoj crkvi, tj. u njenoj donjoj sakristiji. Kako se crkva gradila postupno, u skladu s novčanim mogućnostima, mise su za lijepa vremena ipak služene vani, na ruševinama

⁸⁶ Zapisnik sa sjednice Općinske komisije za vjerska pitanja u Pleternici, od 25. rujna 1964., HDA, KOVZ, kut. 52, Pov. 27/1964.

⁸⁷ NAZ, NDS, br. 3317/1964.

⁸⁸ Zapisnik sa sjednice Općinske komisije za vjerska pitanja u Pleternici, od 27. studenoga 1964., HDA, KOVZ, kut. 52, Pov. 27/1964.

⁸⁹ Cvrljina zabilježka o navedenom razgovoru, HDA, KOVZ, kut. 61, Pov. 73/1965.

⁹⁰ Lj. Petrak, n. dj., 168-170.

stare crkve. Župnik je 1970. u novu crkvu dao ugraditi prve klupe za vjernike, a 1971. oltar. Iako crkva još nije bila dovršena, nadbiskup Franjo Kuharić ju je posvetio 31. svibnja 1971. Na ruševinama stare crkve 1971. izgrađena je spomen crkva, koju je nadbiskup Kuharić istoga dana posvetio. Tijekom 1972. i 1973. u novu je crkvu ugrađeno grijanje. Župnik Petrak 1973. imenovan je dekanom Požeškoga dekanata.⁹¹

Zaključak

Komunističke vlasti u Hrvatskoj vodile su sustavnu borbu protiv vjere i vjerskih zajednica, a posebice protiv Katoličke crkve u kojoj su vidjele glavnog neprijatelja. Nastojali su na sve moguće načine oslabiti njeno djelovanje i njen utjecaj na hrvatsko pučanstvo. Primjer župe Pleternica i opstruiranje gradnje crkve, pokazuje svu bezobzirnost komunističkih vlasti, ne samo prema Crkvi kao ustanovi, nego i prema vjernicima kao svojim građanima. Dvadesetogodišnje onemogućavanje gradnje crkve u Pleternici samo zato što je na čelu pleterničke župe vlastima neprihvatljivi Ljudevit Petrak, samo je jedan od primjera s kojima su se sretali mnogi župnici diljem Hrvatske. S druge strane uočljiva je i dosljednost crkvenoga vodstva u nepopuštanju pritiscima državnih vlasti koje su uvjetovale gradnju crkve Petrakovim premještajem iz Pleternice. Pitanje je koliko bi još vremena prošlo do početka gradnje crkve, da komunističke vlasti nisu morale popustiti uslijed održavanja pregovora između Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanja protokola 1966. godine.

⁹¹ Isto, 172-182.

Summary

PARISH PRIEST LJUDEVIT PETRAK, THE COMMUNISTS, AND THE CONSTRUCTION OF THE CHURCH IN PLETERNICA

Based on historical sources, the paper illustrates and analyzes the policy employed by the communist regime in Croatia in its dealing with some of the Catholic parish priests and parishes in the context of overall relations between the Church and the state, on the example of the Pleternica parish. The example of the denied construction permit for a new church, to the detriment of all the worshippers, because the communist authorities found the parish priest Ljudevit Petrak unacceptable, illustrates all the inconsideration that the communists showed to the Church and its flock.

The communist government in Croatia systematically fought against religion and religious communities, particularly against the Catholic Church, which they perceived as their worst enemy. They strove to weaken the Church's activity and influence on the Croatian population in every possible way. The examples of the Pleternica parish and the obstruction of the new church's construction illustrate all the inconsiderateness of the Communist government, not only in its treatment of the Church as an institution, but also in its treatment of the Catholics as its citizens. Twenty years of obstructing the building of the church in Pleternica only because Ljudevit Petrak, whom the government considered unfit, was at the helm of the Pleternica parish is just one of the examples many parish priests were faced with throughout Croatia. On the other hand, we may observe a consistency of the church authorities in refusing to yield to the pressures of the state authorities, who made Petrak's transfer from Pleternica a condition for the church's construction. The question is how much time would have passed before the construction of the church began if the communist government had not been forced to give in during Yugoslavia's negotiations with the Holy See and the signing of the 1966 protocol.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Key words: Catholic Church, communist regime, priest Ljudevit Petrak, parish of Pleternica.